

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

# Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, [www.reprorecht.nl](http://www.reprorecht.nl)) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, [www.cedar.nl/pro](http://www.cedar.nl/pro)).

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.*

[info@boomamsterdam.nl](mailto:info@boomamsterdam.nl)  
[www.boomuitgeversamsterdam.nl](http://www.boomuitgeversamsterdam.nl)

# Compassie is al te mooi en niet ongevaarlijk

door Kees van der Kooi

De auteur is hoogleraar systematische theologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

*Compassie als grondtoon voor het CDA is te weinig objectief en leidt tot willekeur: compassie is namelijk een emotie of beweging van het zelf. Barmhartigheid, rechtvaardigheid – ze behoren mij wel te raken, maar de bron ervan moet niet in mijzelf gezocht worden. Laat het CDA een partij zijn met een Verhaal. Geen moraal zonder verhaal.*

De CDA-commissie Hertaling Uitgangspunten heeft met *Nieuwe woorden, nieuwe beelden* in korte tijd een stuk afgeleverd waar vaart in zit, waar enthousiasme uit spreekt en vooral de wil tot verbinden zichtbaar wordt. Talloze elementen in het stuk sluiten aan bij de christendemocratische visie op de samenleving: de samenleving gedijt het best wanneer zo veel mogelijk de burgers en hun organisaties worden ingeschakeld. De overheid heeft een belangrijke taak, maar zal er vooral op moeten toezien dat zo veel mogelijk aan het middenveld wordt overgelaten. Wat mij erg belangrijk lijkt is de toon van vertrouwen die door het stuk heen trekt. Niet de angst en het wantrouwen dienen de houding in de samenleving en in de politiek

te bepalen. We zijn erop uit te verbinden en zorg te dragen, en spreken de bereidheid uit ons te laten 'storen' wanneer dit nodig is. Naast deze bekende elementen is er onmiskenbaar een nieuw accent: wie het stuk leest ziet dat de focus ligt bij het menselijk subject. Het zijn *mensen* die zich aangetrokken voelen tot het CDA, en *mensen* moeten de politiek van het CDA dragen.

Het centrale, nieuwe woord is compassie. Daarmee gaat het rapport door op de beweging die al eerder is ingezet en die in de verkiezingstijd zichtbaar werd doordat op de verkiezingsposters foto's van de verschillende kandidaten stonden met daaronder enkel de woorden: recht uit het hart. Het lijkt op de Amerikaanse verkiezingen, waar de persoon en zijn of haar uitstraling enorm belangrijk zijn geworden. Ik wil niet ontkennen dat de mensen die gezicht moeten geven aan een partij buitengewoon belangrijk zijn, maar het is iets anders om alle kaarten te zetten op de mens als subject in de politiek. Dat lijkt me voor de mensen die het moeten doen niet goed en voor het doel dat het CDA wil bereiken, een menselijke samenleving, niet ongevaarlijk.

\* \* \*

*Nieuwe woorden, nieuwe beelden* wil een antwoord geven op de uitdagingen van onze tijd. Die uitdaging wordt bepaald door nieuwe omstandigheden die met de begrippen individualisering, informatisering en internationalisering worden aangeduid. Deze ontwikkelingen brengen enorm veel mo-

gelijkheden met zich mee, en tegelijkertijd zorgen ze voor een krachtige onderstroom van onzekerheid. Die onzekerheid komt tot uiting in de aandacht voor het eigen nationale belang, in uitsluiting van wat vreemd is en in een knagend gevoel over verlies van verbinding. Hoe wordt deze problematiek tegemoet getreden? Een paradox in dit stuk acht ik dat deze kwaal wordt gediagnosticeerd, maar dat het medicijn eveneens op het individuele vlak wordt

gezocht. Het CDA bestaat volgens zijn eigen zelfbeeld uit mensen die geïnteresseerd zijn in anderen, die meevoelen met anderen. Kortom, het zijn mensen die een hoop waarden met zich meedragen. Met

één woord uitgedrukt: compassie. Ik weet niet of de commissie zich het gerealiseerd heeft, maar daarmee worden in elk geval al die partijleden die zich actief inzetten in de plaatselijke, provinciale of landelijke politiek met een enorm hoge verwachting opgezadeld. Hun wordt de maatstaf opgelegd van compassie. Is compassie een waarde? Of is het veeleer een emotie? Misschien dat er een aantal mensen is dat in het bijzonder die emotie bezit, maar het lijkt me van belang te beseffen dat compassie nou net iets is wat men niet in bezit kan nemen. De traditie waar het CDA uit put is op dit punt ontnuchterend duidelijk. Er bevindt zich in de Bijbel een omineus verhaal, de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan. Een man ligt voor dood aan de weg, overvallen door rovers, en de priester en leviet gaan er met een boog omheen. De redenen laten zich raden. De weg van Jericho naar Jeruzalem was feitelijk een no-goarea en bovendien kon aanraking

van een dode of een bebloede voor rituele onreinheid zorgen. Jezus roept in zijn gelijkenis inderdaad op tot de wil de ander tot naaste te zijn, maar tegelijkertijd wordt duidelijk dat compassie een schaars goed is, waartoe we wellicht op onze beste momenten in staat zijn, maar lang niet altijd. In tegenstelling tot Karen Armstrong, die dit begrip als verbinding tussen de religies op de agenda gezet heeft, zou ik willen zeggen dat hier iets

te veel van de mens wordt verwacht. Er wordt in elk geval te veel van politici verwacht die geroepen zijn om, ondanks verschillende belangen en beperkte middelen, een zo groot mogelijk goed voor allen na te streven. Het begrip

## *Er wordt te veel van politici verwacht*

compassie leidt tot een overbelasting van de persoon, die in de harde werkelijkheid van de politieke praktijk nauwelijks opgelegd kan worden. Wat betekent bijvoorbeeld het begrip compassie voor het werk van minister Gerd Leers?

\* \* \*

Is er dan geen mogelijkheid te beklemtonen dat het tot de eigenheid van het CDA zou moeten behoren dat het zich door de nood van de ander wil laten storen? Jazeker, maar het lijkt me dat dit niet via het begrip compassie mogelijk is. De verschuiving naar de persoon als drager van de politiek past in moderne ontwikkelingen, maar gebeurt te onkritisch. Er dreigt een psychologisering van de dragende elementen. Compassie is primair een emotie. Er had een tegenbalans gegeven kunnen worden door meer werk te maken van de achterliggende traditie waardóór die persoon gedragen wordt. Nu wordt er wel naar verwezen, maar wat ze behelst blijft ta-

melijk onhelder. De traditie wordt gekwalificeerd als vuur dat doorgegeven wordt. Vuur doet denken aan warmte, bewogenheid en licht, maar ook dat is weer een psychologisering. Het stuk had meer werk kunnen maken van het feit dat al de mooie waarden die in het stuk genoemd worden, verworteld zijn in dragende verhalen. Of dat nu jodendom, christendom of islam is, het CDA kan zelf vanwege zijn traditie een appel doen op een Verhaal. Primair is dat het christelijke verhaal, maar er zijn ook partijleden die uit een andere religieuze traditie putten. Het zijn de verhalen die verteld worden op de grote feesten Pesach, Chanoeke, Pasen, Epifanie, Kerstmis, Pinksteren. Verhalen die een blijvende voedende bron zijn van de waarden. Geen moraal zonder verhaal. En juist die verhalen, tenminste het christelijk verhaal, zijn er buitengewoon nuchter over dat als we de afzonderlijke mens kiezen als drager van compassie, we hem waarschijnlijk overbelasten.

Met de keus voor compassie als grondtoon voor het CDA is er wel iets moois uit de bus gekomen, maar het is mij te weinig objectief. Het getuigt van te weinig kritisch besef jegens de mens en zijn beperkte kracht. Begrijp me goed, ik kies niet voor formalisme en een koude politiek, maar ik ben op zoek naar een uitgangspunt waardoor mijn gedrag niet primair in mijzelf zijn grond heeft, zoals bij compassie, maar juist buiten mij ligt en dat zich altijd weer kritisch tot mij verhoudt. De joodse en christelijke traditie leveren daarvoor een begrip dat daarvoor uitstekend geschikt is, namelijk gerechtig-

## *Gerechtigheid leent zich niet voor psychologisering*

heid. Het rapport maakt van dat begrip weinig werk en dat is jammer. Gerechtigheid is niet in de eerste plaats een publiekrechtelijk begrip. Als zodanig komt het in het rapport voor. Natuurlijk is het een groot goed als er in de publieke sfeer gerechtigheid wordt gezocht, maar in de moderne samenleving beperkt zich dat gemakkelijk tot juiste procedures en regels. Gerechtigheid is overkomstig de verhaaltraditie waarin het CDA staat nu juist bij uitstek een begrip dat zich niet leent voor psychologisering. Laat ik een voorbeeld geven. In

het rapport *Nieuwe woorden, nieuwe beelden* wordt verwezen naar het verhaal van Kaïn en Abel. Zeer terecht, maar dat verhaal functioneert in de Bijbel juist als geschiedenis die laat zien dat het met de compassie van de mens niet echt lukt en dat er een niet-menselijke partij aan te pas moet komen: God, die instaat voor Abel. Trouwens, God moet er ook aan te pas komen als degene die instaat voor Kaïn. Kaïn, de dader, is immers bang dat hij gelyocht zal worden door degenen die met hem willen afrekenen. Volgens de joodse uitleg vinden we pas op het eind van Genesis in Jozef iemand die bereid is aangedaan onrecht niet met kwaad te vergelden, maar met een beroep op God een andere weg kiest. Volgens het grondverhaal van de christelijke kerk is compassie nu eenmaal niet iets wat wij mensen bezitten: de leerlingen van Jezus worden, als ze zien dat hun meester gevangengenomen wordt, niet gedreven door compassie, maar door de angst er het eigen leven bij in te schieten. Paulus heeft meegeholpen bij executies en Petrus is een

godloochenaar. Er moest nogal wat aan te pas komen om hen op een ander spoor te zetten.

\* \* \*

Ik noem het begrip compassie als centraal begrip bovendien gevaarlijk. Waarom? Compassie is een emotie of beweging van het zelf. Door de beweging van barmhartigheid te situeren in de menselijke persoon wordt de barmhartigheid en gerechtigheid binnen het domein van het subject gelokaliseerd. Het subject krijgt daarmee enorme macht. Barmhartigheid, uitreiken naar de ander, verantwoordelijkheid nemen voor elkaar, worden op die manier in plaats van een appel aan mij omgevormd tot fenomenen van het zelf. Dat is gevaarlijk, omdat compassie als functie van het zelf manipuleerbaar is, en daarmee onberekenbaar en afhankelijk van de gunstgever.

Compassie wordt in het rapport gedefinieerd als 'de fundamentele bereidheid' mij 'te laten storen door het lot van de ander'. In deze definitie wordt compassie ten onrechte vereenzelvigd met de bereidheid zich te laten storen. Mededogen of compassie is een emotie en kan hoogstens een gevolg zijn van het feit dat ik me laat storen. Die kans is groter als het CDA vrijmoediger uitspreekt dat het zich

wil laten appelleren door het Bijbelse verhaal dat daaraan voorafgaat. Dan loopt het de kans dat het zich niet alleen persoonlijk, maar juist beleidsmatig laat storen. Barmhartigheid, rechtvaardigheid, ze behoren wel het zelf te vormen en mij te raken, maar de bron ervan moet niet in mijzelf gezocht worden. Kortom, ik ben niet zo overtuigd van de houdbaarheid en effectiviteit van het begrip compassie, noch van de praktische toepasbaarheid. Wel ben ik overtuigd van het nut om concreet steeds weer, zelfkritisch, van de eigen geloofstraditie te leren wat gerechtigheid zou kunnen inhouden. Of ik bij dat alles compassie voel, is iets wat slechts secundair van belang is. Laat het CDA een partij zijn met een Verhaal. Over de mens, over de wereld. Het put uit dat Verhaal. Daar komen waarden op, daar klinkt een appel, waarvan we hopen dat we ons erdoor laten storen.

Graag wat minder gewicht op compassie als kurk waar het CDA op zou moeten drijven. Het is al te mooi, maar niet ongevaarlijk en bovendien moraliserend. En graag meer een ongegeneerd beroep op de verhaaltradities die ons leren wat gerechtigheid is en die ons blijven storen. Ik blijf het zeggen: er is geen moraal zonder verhaal.